

פתרון בחינת הבגרות באזרחות, יחידת לימוד אחת, מועד קיץ 2011

שאלונים: 141, 034103

מוגש על-ידי: נעמי בלנק, רענן נוימרק, דוד פייער ודורון קורקוס

מורים לאזרחות ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון

ענה על אחת מהשאלות 1-2.

שאלה מספר 1

זיהוי: הזכות שהמדינה מבקשת לממש באמצעות פרסום האזהרה היא: הזכות לחיים ושלמות הגוף.

הגדרה: הזכות של כל אדם להגנה על חייו מפני כל פגיעה וחובת המדינה להגן על חיי תושביה.

ביסוס מהקטע: מדינת ישראל מחייבת את יצרני הסיגריות להצמיד תווית אזהרה למוצרים שהם משווקים. באזהרה עליהם לכלול פירוט של הנזקים העלולים להיגרם למעשן ולמי שנמצא בסביבתו. מטרת האזהרה אותה מפרסמת המדינה היא להתריע בפני המעשנים על הנזקים הבריאותיים אותם גורם העישון, עד למצב של סיכון חיים. לכן מדובר במימוש הזכות לחיים ושלמות הגוף.

אפשרות נוספת

זיהוי: הזכות לחרות המידע/זכות הציבור לדעת.

הגדרה: זכות הציבור שתהיה לו נגישות למידע חיוני הנוגע לנבחרי הציבור ורשויות השלטון, כדי שיוכל לקבל החלטות בצורה שקולה.

ביסוס מהקטע: מדינת ישראל מחייבת את יצרני הסיגריות להצמיד תווית אזהרה למוצרים שהם משווקים. באזהרה עליהם לכלול פירוט של הנזקים העלולים להיגרם למעשן ולמי שנמצא בסביבתו. המדינה מעוניינת לצמצם את העישון, ולהביא לידיעת כל אדם מהו הסיכון הכרוך בעישון כדי שיוכל להחליט על פי שיקול דעתו אם לעשן או לא. העובדה שהמדינה מעדכנת את הציבור בדבר הנזקים הבריאותיים הנגרמים משימוש וחשיפה לעישון מממשת את הזכות לחרות המידע/זכות הציבור לדעת.

זיהוי: העיקרון הדמוקרטי שיצרני הסיגריות מחויבים לפעול על פיו הוא: עיקרון שלטון החוק.

הגדרה: שלטון החוק במדינה דמוקרטית פירושו שרשויות השלטון וכל האזרחים במדינה כפופים לחוק, שמתקבל בדרך דמוקרטית. חובת הציות לחוק חלה באופן שווה על רשויות השלטון במדינה ועל אזרחיה.

ביסוס מהקטע: מדינת ישראל מחייבת את יצרני הסיגריות להצמיד תווית אזהרה למוצרים שהם משווקים ובהן פירוט הנזקים העלולים להיגרם למעשן ולמי שמצוי בסביבתו. יצרנים שלא יפעלו על פי הכללים המחייבים עוברים על החוק. הם יענשו ויוטלו עליהם קנסות כבדים כיוון שפגעו בעיקרון שלטון החוק.

שאלה מספר 2

זיהוי: העיקרון הדמוקרטי שהתממש בתהליך שהתרחש בסודן הוא: עיקרון הכרעת הרוב.

הגדרה: עיקרון הכרעת הרוב פירושו שבדמוקרטיה ההכרעות מתקבלות בהצבעה ומשקפות את הרצון של רוב האוכלוסייה.

ביסוס מהקטע: בסודן היה סכסוך ממושך בין תושבי צפון המדינה לדרומה. כדי לסיים את הסכסוך, הוחלט לערוך הצבעה שבה יחליטו תושבי הדרום אם הם רוצים להיפרד מהצפון, ולהקים מדינה משלהם.

התקיימה הצבעה ובה הצביעו כתשעים אחוז מהמשתתפים בעד הפירוד. ההחלטה על הפרוד נעשתה באמצעות הצבעה ותוצאות ההצבעה נקבעו בהתאם לעיקרון הכרעת הרוב.

זיהוי: התנאי לקיום מדינה ריבונית שלא היה קיים קודם לכן בדרום המדינה הוא: ריבונות/עצמאות.

הגדרה: המדינה חופשית כיצד לנהל את ענייני הפנים והחוץ שלה ואינה כפופה להוראותיה של מדינה אחרת.

ביסוס מהקטע: עם פרסום תוצאות ההצבעה בסודן בה הוחלט שתושבי הדרום ייפרדו מהצפון ויקימו מדינה משלהם, הודיע מנהיג סודן שהוא מכיר בהחלטה של תושבי הדרום להקים מדינה משלהם באזור שבו הם מתגוררים. בכך הכיר שליט סודן בעצמאות/ ריבונות האזור, כפי שנקבע בהצבעה שנערכה בנושא.

פרק שני

בפרק זה עליך לענות על ארבע שאלות:

על שלוש מהשאלות 3-7, ועל אחת מהשאלות 8-9.

שאלה מספר 3

ביטויים בהכרזת העצמאות שמעידים על היותה של מדינת ישראל מדינה יהודית:

- (1) "בארץ ישראל קם העם היהודי" - קביעה שארץ ישראל היא מולדתו ההיסטורית של העם היהודי.
- (2) "אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל היא מדינת ישראל" - קביעת העובדה שהמדינה היא מדינה יהודית.
- (3) "מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות" - קביעת העובדה שמדינת ישראל היא מדינת העם היהודי, מדינת היהודים החיים בארץ ומדינתם של יהודי התפוצות.

(הערה - הנבחן התבקש להציג שני ביטויים בלבד).

שאלה מספר 4

מדיניות העדפה מתקנת: מתן יחס מועדף לתקופה מוגבלת, לקבוצה שהמדינה קיפחה בעבר, במטרה לצמצם את הפער בין קבוצה זו לשאר האוכלוסייה.

שאלה מספר 5

שני נושאים שבהם עוסק "הסדר הסטאטוס-קוו":

- שמירת כשרות במוסדות ציבור (כמו: משרדי הממשלה, צה"ל).
  - שמירת שבת במקומות ציבוריים (איסור תחבורה ציבורית בשבת).
  - שמירת המעמד האוטונומי לחינוך הדתי.
  - מתן זכות בלעדית לבתי הדין הרבניים לעסוק בענייני נישואין וגירושין.
- (הערה - הנבחן התבקש להציג שני נושאים בלבד).

שאלה מספר 6

אמצעים להבטחת אי תלותה של הרשות השופטת:

- **ריסון הרשות המחוקקת (הכנסת) בנושא ביטול פסקי דין.** הכנסת אינה יכולה לבטל לאחר מעשה (רטורואקטיבית) פסק דין שהתקבל בבית המשפט, גם אם הפרשנות שקבע בית המשפט לחוק אינה מקובלת על חברי הכנסת. הכנסת רשאית לשנות בחקיקה חוק מסוים, או פירוש שנתן בית המשפט לחוק מסוים. אך השינוי לא יהיה תקף לפסיקה שניתנה עד לאותו הזמן, אלא אך ורק לפסיקות שיינתנו בעתיד.
  - **עקרון הסוב-יודיציה.** פירוש עקרון זה הוא איסור פרסום ועיסוק בנושא הנמצא בדיון (בהליך) בבית-המשפט. מטרת עיקרון זה היא למנוע התערבות, השפעה ולחץ מצד התקשורת ורשויות השלטון על בית המשפט בנושאים הנדונים בבית המשפט ולא ניתן בהם עדיין פסק דין. [הערה: עקרון הסוב-יודיציה, שמטרתו להבטיח את הזכות להליך משפטי הוגן, מתנגש במובן מסוים עם הזכות לחופש הביטוי וזכות הציבור לדעת. בחוק בתי המשפט נקבע שכלי התקשורת רשאים לפרסם מידע עובדתי על הנושאים הנדונים בבית המשפט, בתנאי שהפרסום הוא בתום לב, ללא נקיטת עמדה ואין חשש שישפיע על ההליך המשפטי].
  - **מינוי השופטים.** תהליך מינויים של השופטים בישראל נועד להבטיח את עצמאותה ואי-תלותה של הרשות השופטת ולמנוע הפעלת לחצים פוליטיים מצד רשויות השלטון על הרשות השופטת. בחירת השופטים נעשית על ידי ועדה המונה תשעה חברים: שלושה נציגים מהרשות השופטת- נשיא בית המשפט העליון ושני שופטים נוספים מבית המשפט העליון. שני נציגים מהרשות המבצעת- שר המשפטים ושר נוסף שקובעת הממשלה. שני נציגים מהרשות המחוקקת- שני חברי כנסת שבוחרת הכנסת (בדרך כלל אחד מחברי הכנסת הוא מהקואליציה ואחר מהאופוזיציה). שני נציגים של לשכת עורכי הדין. בהרכב הוועדה יש רוב לאנשי המקצוע (שלושה שופטים ושני עורכי דין) כך מובטח שמינוי השופטים ייעשה משיקולים משפטיים מקצועיים ולא יושפע משיקולים פוליטיים. תהליך מינוי השופטים בישראל נחשב כדרך הטובה ביותר להבטיח את אי-תלותה של המערכת המשפטית כיוון שהוא מבטיח מינוי מקצועי שאינו נגוע בשיקולים פוליטיים.
  - **תנאי העסקתם של השופטים.** כדי להבטיח את אי-תלותה ועצמאותה של הרשות השופטת נקבעה אי-תלות תנאי העסקתם של השופטים בחוק:
    - (1) שכר השופטים: שכר זה נקבע על ידי ועדת הכנסת והוא גבוה יחסית, כיוון שעל פי החוק חל על השופטים איסור לעסוק בעיסוק נוסף, לרבות כל תפקיד ציבורי בעל גוון פוליטי.
    - (2) תקופת כהונתם: החוק מבטיח שכהונת השופטים מובטחת עד לגיל פרישתם (70). כך השופט אינו חרד למשרתו ושיקוליו מקצועיים.
    - (3) מקום כהונתם: אין מעבירים שופט בניגוד לרצונו ממקום כהונתו הקבוע לבית משפט במקום אחר אלא בהסכמת נשיא בית המשפט העליון או על פי החלטת בית הדין המשמעתי. זאת, כדי למנוע לחצים על השופטים באמצעות איום בשינוי מקום כהונתם.
    - (4) חסינות השופטים: כמו לחברי הכנסת, גם לשופטים יש חסינות. הם מוגנים מפני תביעות בשל הוצאת לשון הרע, ואין פותחים בחקירה פלילית נגד שופטים אלא בהסכמת היועץ המשפטי לממשלה.
- (הערה - הנבחן התבקש להציג שני תנאים בלבד).

שאלה מספר 7

דוגמאות לעירוב סמכויות בין רשויות השלטון בישראל:

- לשרי הממשלה יש סמכות לחוקק חקיקת משנה: כל שר רשאי להתקין תקנות, חוקי עזר וחקיקת חרום בתחומי משרדו.
  - הרשות השופטת עוסקת ב"חקיקה שיפוטית". בנושאים שאין לגביהם חוק מפורש, פוסקים השופטים פסקי דין המנחים את רשויות השלטון.
  - לרשות המחוקקת יש סמכות לחוקק חוקים בעלי אופי ביצועי, כמו החוק להעלאת עצמותיו של הרצל לארץ.
  - לרשות השופטת יש סמכויות ביצוע באמצעות ההוצאה לפועל.
  - החלטת הכנסת האם להעניק חסינות לחבר כנסת, היא החלטה הנוגעת בתחום השיפוט.
  - בישראל הוקמו בתי דין מיוחדים בתחום המיסים, בתי דין צבאיים, ובתי דין למשמעת של עובדי המדינה. בתי דין אלה הם בתחום סמכותה של הרשות המבצעת.
- (**הערה** – הנבחן התבקש להציג שתי דוגמאות בלבד).

שאלה מספר 8

הזהות היא מכלול של מרכיבים שבאמצעותם האדם מגדיר את עצמו.

מרכיב הזהות המודגש בלאומיות פוליטית הוא המרכיב האזרחי. כאשר התגבשותם של לאומים והגדרת הזהות הלאומית מבוססות בעיקר על יסודות שהם **פרי בחירה** (שאותם ניתן לבחור) כמו: ערכים ואידיאולוגיה ופחות על יסודות שאִינם פרי בחירה (יסודות אתניים) כמו: היסטוריה, שפה ומוצא משותף, הזהות של לאומים אלה נקראת **לאומיות פוליטית**. לאומיות פוליטית מדגישה את זיקת האדם **למדינה** ללא קשר לשייכותו האתנית ולכן מרכיב הזהות הוא זהות אזרחית.

שאלה מספר 9

פקודה בלתי חוקית בעליל: קיימים מקרים, בעיקר במערכת הצבאית, שבהם חלה החובה שלא לציית לחוק או להוראה. מדובר במקרים קיצוניים של חוק או הוראה שהם בלתי מוסריים לחלוטין ונוגדים את נורמות ההתנהגות המקובלות בחברה האנושית. במקרים אלו, אם יבצעו החיילים את ההוראה, הם יועמדו לדין.

ציות לפקודה בלתי חוקית בעליל פוגע במימוש חובות האדם כאדם כיוון שאחת מחובות האדם היא לכבד את זכויותיו של זולתו ולהימנע מפגיעה בהן. ציות לפקודה בלתי חוקית בעליל המפרה באופן החרף ביותר את נורמות ההתנהגות המקובלות בחברת בני אדם, פירושו פגיעה אנושה ביותר בזכויות הזולת והיא מנוגדת לחובות האדם כאדם.

פרק שלישי

ענה על שתיים מבין השאלות 10-12.

שאלה מספר 10

תפקידי הכנסת הבא לידי ביטוי בפסקה א':

א. הכנסת פועלת כאספת נציגים המייצגת את כלל הבוחרים

על פי הקטע: "הכנסת אמורה לבטא את מגוון הדעות הפוליטיות הרווחות בציבור". הכנסת אמורה לבטא את מגוון הדעות הפוליטיות הרווחות בציבור תפקידה הוא לייצג את הציבור ולדאוג באמצעות הנציגים הנבחרים לאינטרסים השונים של הקבוצות השונות.

ב. הכנסת מוסמכת לחוקק חוקים

החוק מחייב את כולם את שלטון ואת אזרחי המדינה ומתייחס לתחומי החיים השונים במדינה. על פי הקטע: "והיא המוסמכת להכריע הכרעות חשובות".

(הערה- הנבחן התבקש לציין תפקיד אחד בלבד)

שאלה מספר 11

ציון: העיקרון הדמוקרטי הבא לידי ביטוי בפסקה ב': הגבלת השלטון- הפרדת רשויות.

הסבר: עקרון הפרדת הרשויות מונע ריכוז כוח השלטוני בידי שליט אחד וכך שומר על חרות הפרט מפני עריצות שלטונית. הכוח השלטוני מחולק בין שלוש רשויות: מחוקקת, מבצעת ושופטת. בין הרשויות מתקיימת תלות הדדית כדי שהן תוכלנה לבקר, לפקח ולאזן אחת את השנייה. הפרדת הרשויות אינה מוחלטת וכך היא מבטיחה יעילות שלטונית. הרשויות מתערבות אחת בעבודת השנייה.

נימוק: בקטע שלפנינו מוצגת הפרדת הרשויות והעירוב בין הרשויות. "בעבר הממשלה הייתה חייבת לקבל בכל שנה אישור מידי הכנסת לתקציבה באותה שנה". במידה והתקציב לא היה מאושר ע"י הכנסת הממשלה הייתה נופלת והתקיימו בחירות לממשלה חדשה. התלות של הממשלה בכנסת הייתה מידי שנה באישור חוק התקציב. בכך הפיקוח על הממשלה היה הדוק יותר. כעת, לאחר השינוי הממשלה אינה זקוקה לאישור הכנסת מידי שנה אלא מידי שנתיים ומכאן, יש הטוענים כי, מעמדה של הכנסת נפגע.

שאלה מספר 12

ציון: המובן של הדמוקרטיה הבא לידי ביטוי בפסקה ג': המובן הפורמאלי.

הסבר: המובן הפורמאלי מתאר את הדמוקרטיה כצורת ממשל, מתייחס לעקרונות ניהוליים המנחים את השלטון ורשויותיו. העם הוא מקור הסמכות השלטונית העם מעניק לשלטון סמכות לייצגו ולפעול למענו והשלטון הנבחר מייצג את שלטון העם. הדמוקרטיה במובנה הפורמאלי פועלת באמצעות: שלטון העם, בחירות, הפרדת רשויות, שמירה על שלטון החוק.

נימוק: "כוחה של הדמוקרטיה הפרלמנטארית שלנו נשען על הנכונות של כולם לפעול על פי הכללים המקובלים שעליהם מבוסס המשטר הדמוקרטי של מדינת ישראל". הדמוקרטיה פועלת על פי כללים, החוקים שהתקבלו בהסכמה כללית ורחבה. ללא הכללים הללו הדמוקרטיה לא תוכל לתפקד ותשתלט אנרכיה על החברה והמדינה.

פרק רביעי

ענה על שתיים מבין השאלות 13-16.

שאלה מספר 13

ציון: הזכות שהחוק נועד לקדם: הזכות להליך משפטי הוגן.

הסבר: כל אדם זכאי לשמירה על זכויותיו במהלך העמדתו לדין. הפגיעה בזכויות הפרט לחיים, חרות, שוויון וכבוד תתבצע רק על פי כללים הקבועים בחוק כמו: איסור חיפוש בביתו של אדם ללא צו משפטי, מעצרו של אדם מוגבל ל- 24 שעות, אין להעניש אדם ללא משפט, יש לאפשר לאדם להתגונן, כל אדם זכאי לעו"ד וזכותו למשפט פומבי בפני שופטים בלתי תלויים.

נימוק: החוק מחייב את לשכת עורכי הדין להעניק סיוע משפטי ללא תשלום למי שזכאי לכך ואין לו אפשרות לשלם עבור ייעוץ וליווי של עו"ד. קיימת סכנה כי ללא ליווי של עו"ד תפגענה זכויות האדם ובעיקר תפגע זכותו להתגונן מפני תביעות פליליות או אזרחיות המוגשות נגדו.

שאלה מספר 14

ציון: סוג מנגנון הפיקוח והביקורת: מנגנון בלתי פורמאלי.

הסבר: מנגנוני פיקוח הפועלים מכוח יזמה של אזרחים וקבוצות ואינם כתובים בחוק: אמצעי התקשורת לסוגיהם השונים, דעת הקהל, אמצעי אומנות שונים.

נימוק: בקטע שלפנינו מוצגות דרכם שונות להגבלת השלטון שאינן מופיעות בחוקי המדינה: הפגנות, רשתות חברתיות באינטרנט כגון "פייסבוק" או "טוויטר". מנגנונים בלתי פורמאליים אלה היו יזמה של אזרחים שפעלו להפלת השלטון, לשינוי המציאות בארצם.

שאלה מספר 15

ציון: הגישה לזכויות המיעוטים (זכויות הקבוצה): ליברלית קיצונית.

הסבר: הגישה הליברלית הקיצונית שוללת את זכויותיה הייחודיות של הקבוצה כקבוצה. למיעוטים במדינה מתייחסת כפרטים ומחויבת להגן על זכויות האדם והאזרח של כל פרט ופרט. המדינה אינה מכירה בזכויות ייחודיות משותפות לבני הקבוצה. כך, המדינה אינה מאפשרת לבני הקבוצה לשמור על זהותם.

נימוק: ראש ממשלת בריטניה הצהיר כי בכונתו לפעול לזהות אחידה ומשותפת לכל אזרחי בריטניה המבוססת על זכויות אדם, דמוקרטיה, שילוב חברתי ושוויון בפני החוק. מדיניות מעין זו לא מאפשרת למיעוט לשמור על ייחודי הלאומי, התרבותי ומבטלת כל סיוע ממשלתי בנושאים המדגישים את השונות בין הקבוצות.

שאלה מספר 16

ציון: הזכות של הלקוח: הזכות לפרטיות.

הסבר: כל אדם זכאי לחיות את חייו ללא התערבות וללא חדירה לפרטיותו.

נימוק: חשבון בנק הוא חשבון פרטי המנוהל ע"י הלקוח ולכן הקשר אמור להתקיים בין הלקוח לבין הנציג הבנקאי בלבד. שמירה על מרחק סביר בין הלקוחות- בין לקוח המקבל שירות לבין שאר התור מאפשרת ללקוח לבצע פעולות מול מנהל הבנק תוך שמירה על פרטיותו מבלי שהלקוחות האחרים ישמעו או יהיו מעורבים בניהול חשבונו הפרטי של הלקוח.